

Agroekoloģiska pilsēta?

Gandrīz visur pasaulē pārtikas sagāde pilsētās ir izslidējusi no teritorijas plānotāju redzesloka un netiek uzskatīta par jautājumu, kam būtu jāpievērš uzmanība urbanizācijas kontekstā.

Mantens Devrīns un Liene Jākobsone, arhitektūras un dizaina studija *Sampling*

Pirmās pilsētas radās ciešā sasaistē ar lauksaimniecību. Tieši pateicoties tās attīstībai – savvaļas augu kultivēšanai un dzīvnieku pieradināšanai, veidojās pārtikas uzkrājums, un cilvēkiem radās brīvs laiks citām nodarbēm. Vienlaikus pilsētas gadsimtiem ilgi bijušas plānotas tā, lai atvieglotu pārtikas piegādi un izplatīšanu. Turklāt attālumam no audzēšanas vietas līdz patēriņam bija kritiska nozīme, jo lauku produktus piegādāja lopu vilktos pajūgos. Raksturīga bija arī intensīva komunikācija, kas starp pilsētniekiem un lauciniekiem noritēja pilsētu laukumos tirgošanās laikā.

Ciešās attiecības starp pilsētām un laukiem saglabājās līdz pat industriālajai revolūcijai, kad tika izbūvēta dzelzceļa infrastruktūra, kas darīja iespējamu ātru pārtikas transportēšanu lielos attālumos. Tas nozīmēja, ka pārtikas audzēšana varēja notikt tālu no pilsētām, savukārt piepilsētu teritorijas atbrīvojās citiem mērķiem – «lauku» villām, rūpnieciskajai ražošanai u.tml. Līdz ar to parādījās pirmās piegādes ķēdes – zemnieks vairs nebija tas, kurš savam klientam pārdeva paša audzētu produkciju, un komunikācija starp patērētāju un piegādātāju zuda. Tāpat šo procesu veicināja daudzi citi izgudrojumi, kas ļāva pārtikas produktus uzglabāt ilgāk, un visai drīz parādījās arī pirmie pārtikas lielve-

kali. Rezultātā gan piegādes, gan iepirkšanās process kļuva efektīvāks, produkti – ievērojami lētāki, taču pārtikas kvalitāte cieta.

No šī modernizācijas un optimizācijas procesa (turklāt šeit aprakstīta tikai neliela daļa no «uzlabojumiem») neapšaubāmi cieta arī lauksaimnieki – visur pasaulē tie joprojām turpina zaudēt pašnoteikšanos, stieg saistībās ar uzpircējiem, pinas birokrātijas valgos,

*Neekoloģiska saimniekošana
būtībā ir sekas daudz
plašākām sistēmiskām
nepilnībām.*

un galu galā – daudzi aizvien skaudrāk aptver arī milzīgo kaitējumu, ko ar savām praksēm nodara gan videi, gan pašiem cilvēkiem. Risinājumu pēdējai problēmai nereti saredz tieši bioloģiskajā lauksaimniecībā. Taču neekoloģiska saimniekošana, tāpat kā pārējās minētās problēmas, būtībā ir sekas daudz plašākām sistēmiskām nepilnībām. Tās projektā *Urbanising in Place*, pie kura strādājam arī mēs, tiecas uzrādīt un risināt starptautiska darba grupa.

Pētnieki, tostarp pilsētplānošanas un socioloģijas speciālisti, mudina uz notiekošo paraudzīties no patērētāja – pilsētnieka –

puses. Mēs vēlamies uzsvērt, ka šajā situācijā esam nonākuši, lielā mērā tieši pateicoties tādai pilsētplānošanai, kas jau gadu desmitiem neizvērtē savu lomu kvalitatīvas pārtikas sagādē. Kopš lielveikalu ienākšanas mūsu dzīvē ir izveidojies priekšstats, ka, līdzīgi kā citām precēm, pieprasījums nodrošinās arī piedāvājumu un ēdamais kaut kādā veidā pilsētniekus sasniegs, jo visa tam nepieciešamā infrastruktūra taču ir pieejama.

Ar koronavīrusu saistītie pārvietošanās ierobežojumi nupat uzskatāmi parādīja, kas notiek krīzes situācijās, kad pēkšņi vairs nav iespējams izmantot esošās piegādes ķēdes vai paļauties uz viesstrādniekiem, – šī sistēma izrādās disfunkcionāla. Un cieš abas puses – gan piegādātājs, kurš vairs nevar realizēt savu produkciju, gan patērētājs, kurš atpopas pie tukšiem veikalu plauktiem. Latvijā to tik akūti nesajutām, bet pasaulē daudzviet bija jāpiedzīvo paradokss – pārtikas it kā ir pārpārēm, taču tā nesasniedz patērētāju.

Prognozējot, ka šādas situācijas nākotnē var rasties politisku, ekonomisku un, kā redzams, pat epidemioloģisku iemeslu dēļ, vairākas Eiropas galvaspilsētas jau zināmu laiku mērķtiecīgi tam gatavojas. Pašvaldības Milānā, Londonā un Briselē izstrādā pārtikas stratēģijas, ar dažāda veida instrumentiem tiecoties galvenokārt panākt maksimālu suverenitāti, turklāt ne tikai visas pilsētas līmenī, bet arī tās iemītniekiem individuāli (piemēram, dodot iespēju iekopt dārzus).

Savukārt Argentīnā, kur pēdējos gadu desmitos piedzīvotas vairākas ekonomiskas krīzes, kā arī aizvien pieaug plaša starp sabiedrības turīgākajiem un nabadzīgākajiem slāņiem, Rosario pilsēta risinājumu meklē agroekoloģijā. Pilsētas pašvaldībai sadarboties ar zinātniskās pētniecības institūtiem, neilgā laikā īstenotas dažādas interesantas iniciatīvas, kuru ietvaros mazturīgie iedzīvotāji tiek gan pie pārtikas, gan iespējas nopelnīt ar pašu audzēto.

ANO Pārtikas un lauksaimniecības organizācija agroekoloģiju definē kā integrētu

pieeju, kas tiecas optimizēt mijiedarbi starp augu un dzīvnieku valstīm, cilvēkiem un vidi, tajā pašā laikā ņemot vērā arī ilgtspējīgas un taisnīgas pārtikas sagādes sistēmas sociālos aspektus. Agroekoloģijas pamatprincipos ietilpst gan ekoloģiskas vērtības, tādas kā bioloģiskā daudzveidība un resursu vairākkārtēja izmantošana, gan arī humānas un sociālas vērtības, piemēram, zināšanu pārnesē, kultūras tradīcijas un aprītes ekonomika. Tomēr arī agroekoloģija, līdzīgi kā daudzi citi lauksaimniecības principi, lielākoties tiek aplūkoti atrauti no pilsētvides, kurā uzturas lielākā daļa lauksaimniecības produkcijas patērētāju. Šajā ziņā minētais Rosario piemērs tiek uzskatīts par novatorisku pieeju, jo agroekoloģiskas saimniekošanas prakses iekļauj pašas pilsētas teritorijā.

Rosario ir viens no projekta *Urbanising in Place* pētniecības piemēriem, tāpēc mums bijusi iespēja to izziņāt sīkāk. Arī Rīga pētījumā iekļauta kā analīzes vērts piemērs, taču šajā gadījumā uzmanības centrā ir citas vērtīgas aktivitātes. Ārvalstu pētnieku interese galvenokārt veltīta noturīgajām ģimenes dārzu tradīcijām un ārkārtīgi plašajām dārzkopības teritorijām pilsētā. Pārsteidzoša uz Rietumu pasaules fona izskatās arī mūsu cietais saikne ar dabu – vēlme brīvajā laikā kopt lauku īpašumus, salīdzinoši lielais pašu audzēto produktu apjoms pārtikā, kā arī zināšanas par sēņu, ogu un citu savvaļas produktu ievākšanu un lietošanu. Tas viss liecina, ka pie mums tiek izpildīts gana daudz nosacījumu agroekoloģiskas pilsētplānošanas īstenošanai, un cilvēki ir atvērti šāda veida iniciatīvām.

Līdzīgus secinājumus mums ļāva izdarīt radošā darbnīca, ko projekta ietvaros rīkojām šā gada februārī, kā dalībniekus pieaicinot gan bioloģiskās lauksaimniecības un permakultūras aktivistus, gan urbānās dārzkopības entuziastus, gan arī cilvēkus, kas sevi varētu definēt kā kvalitatīvas pārtikas patērētājus, kam rūp vides aizsardzība. Darbnīcas mērķis bija meklēt tādas saimniekošanas formas, kas Latvijā vēl nav praktizētas, bet kas būtu piemērotas pilsētvidei, kā arī saistošas visām iepriekšminētajām sabiedrības grupām. Par pamatu diskusijām ņēmām Lucavsala, uz kuras atrodas milzīgs ģimenes dārzu komplekss ļoti tuvu Rīgas centram. Gan platības, gan arī centrālā novietojuma ziņā tas ir unikāls gadījums Eiropas kontekstā, taču vienlaikus komplekss

Forty Hall Farm, Londona. Ferma bijušās muižas teritorijā un ekās, ko pilsēta atvēlējusi šim nolūkam. Piegādā dārzeņu kastes, iesaista brīvprātīgos (Lielbritānijā ir izteikta brīvprātīgā darba kultūra, ko uztver gandrīz kā brīvā laika pavadīšanas veidu), organizē kursus un lekcijas.

Dārzu parks La Tablada, Rosario, Argentīna. Šis un līdzīgi parku dārzī atrodas uz pašvaldības zemes. Tajos strādā maznodrošinātie, kurus apmāca un piedāvā iespēju audzēto produkciju arī pārdot tam speciāli iekārtotā tirgū pilsētas centrā. Dārzos izmantota primitīva low-tech infrastruktūra. Šajos dārzos strādā saskaņā ar agroekoloģijas principiem.

Centro Agroecologico Rosario, Argentīna. Centra darbinieki pētījuma dalībniekiem izrāda botānisko dārzu ar dažādiem ārstniecības augiem. Centrs tiek izmantots pētījumiem pilsētas lauksaimniecībā un darbojas kā sēkļu banka.

šobrīd nefunkcionē optimāli, un teritorija visai pamatoti tiek uzskatīta par degradētu. Šī iemesla dēļ tā rada gana daudz galvassāpju pašvaldības teritorijas plānotājiem, kuriem trūkst vīziju jēgpilnai un pamatotai salas nākotnes attīstībai.

Lucavsala šajā gadījumā bija tikai viens piemērs, ko izvēlējamies, lai dalībniekiem būtu konkrētas asociācijas un saruna virzītos produktīvā gultnē. Taču šādu dārzu teritoriju Rīgā un Pierīgā ir daudz, un problēmas tām visām ir līdzīgas. Projekta ietvaros veiktajās sarunās gan ar pašvaldību un privāto attīstītāju pārstāvjiem, gan arī pašiem dārzu lietotājiem secinājām, ka idejas situācijas uzlabošanai galvenokārt vērstas uz estētiskiem un funkcionāliem risinājumiem (piemēram, ceļu infrastruktūras attīstīšana, ielu apgaismojuma ieviešana, vadlīniju izstrāde dārza darbarīku glabāšanai paredzēto šķūniņu vizuālajam veidolam u.tml.). Iezīmējās arī tendence uztvert dārzus kā vietas, kur pilsētā iespējama mierīga atpūta pie dabas, – gluži kā parkus, taču privātai lietošanai.

Šis, mūsaprāt, nav pareizais virziens nākotnes attīstībai, tāpēc, lai rosinātu iesaistīto pušu iztēli, izmantojām līdzdalīga dizaina metodi un radošajai darbnīcai sagatavojām dažādus ar lauksaimniecību, dārzkopību, kā arī sabiedriskām funkcijām saistītus elementus, ko likt lietā scenāriju veidošanā. Tos kombinējot, darbnīcas dalībnieki spēja rast kopīgu valodu un diskusijās nonākt pie krietni interesantākām vīzijām. Pats būtiskākais, ka šajos scenārijos bija vieta gan produktīvai saimniekošanai, gan atpūtai un izklaidei. Dalībnieki spēja iztēloties, ka plašajās ģimenes dārzu teritorijās būtu iespējama arī profesionāla lauksaimniecība, kuras produkciju realizētu turpat uz vietas – tirdziņos, kafejnīcās vai kopienas virtuvēs. Šis «pilsētas fermas» varētu pat tikt iesaistītas izglītībā, piemēram, skolēnu aktivitātēm gan brīvā laika, gan mācību ietvaros.

Pēc šīs domu apmaiņas plānojam turpināt, darot to, kas mums kā arhitektiem un pilsētplānotājiem padodas vislabāk, – idejas tulkot telpiskās vīzijās un projektos. Tos savukārt varēsim prezentēt Rīgas un Pierīgas pašvaldību pārstāvjiem, cerot, ka šīs alternatīvas kļūs par iedvesmu reāliem attīstības plāniem. **B**